

ПРИНЦИПИ ТРУДОВОГО ПРАВА: СПРОБА СФОРМУЛЮВАТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

У статті автором проаналізовано наукові підходи до визначення принципів трудового права. Проведено системний аналіз дефініцій зазначеного поняття, наведених вченими-трудовами, виявлено їх переваги та визначено недоліки. Сформульовано авторське визначення категорії «принципи трудового права».

Ключові слова: принципи, принципи трудового права, керівні засади, суспільні відносини, правове регулювання праці, права та обов'язки, держава.

Постановка проблеми. Принцип трудового права виражає сполучну сутність окремих різномірних норм у відповідній царині, тобто те, що поєднує їх в інститут, галузь. Тому виявити в правових нормах у сфері праці принцип – означає розкрити природу загального (галузь, інститут), тому що принцип права завжди виражає сутнісні родові і видові властивості норм. Проте, у вітчизняній трудо-правовій науці єдиного поняття «принципи трудового права» до цього часу ще не вироблено, хоча відповідні спроби робилися багатьма фахівцями.

Метою статті є проведення системного аналізу наукових підходів до визначення категорії «принципи трудового права» та формулювання авторської дефініції зазначеної конструкції.

Виклад основного матеріалу. Вчення про галузеві принципи як самостійне у трудовому праві започаткував у 1925 р. І. С. Войтинський. Їх він назвав основними рисами цієї галузі права. Правознавець викристалізував наступні принципи радянського трудового права:

а) єдність трудового права – передбачає рівність прав та обов'язків усіх працівників, поширення норм трудового права на усіх осіб, які уклали трудовий договір, але не виключає диференціації за статевою, географічною, віковою та іншими ознаками;

б) сталість трудових відносин – виражається у тому, що підприємство за своєю ініціативою могло розірвати трудовий договір тільки у чітко передбачених у законодавстві підстав. Трудовий договір за загальним правилом укладався на невизначений строк, а його строковий характер вимагав законної підстави;

в) закономірність умов трудового договору – передбачає тлумачення усіх спірних положень на користь працівника, тобто пріоритет інтересів працівників. Це стосувалося тих випадків, коли договори укладалися як цивільно-правові, але за своїм змістом

були трудовими. До таких договорів слід було застосовувати трудове законодавство;

г) визначеність умов найму – означає, що умови найму не повинні погіршувати становище працівника порівняно з умовами, передбаченими трудовим законодавством. Якщо будь-яку умову трудового договору не було визначено, то її слід було визначати виходячи з норм чинного законодавства [1, с. 62–120].

Запропонований І. С. Войтинським підхід втримав випробування часом і продовжує знаходити підтвердження у більш пізніх наукових працях.

К. П. Уржинський під принципим трудового права розумів прямо закріплене юридичними нормами або таке, що виводиться з них шляхом тлумачення, і розвиваєме ними керівне відправне положення (ідея), що відображає закономірності правового регулювання трудових відносин [2, с. 124].

О. В. Смирнов принципами трудового права називає закріплені в чинному законодавстві основоположні керівні засади (ідеї), які виражають суть норм трудового права і головні напрямки політики держави у сфері правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з функціонуванням ринку праці, застосуванням та організацією найманої праці [3, с. 23, 24].

На думку П. Д. Пилипенка, принципами трудового права як системи норм, покликаних забезпечувати трудові й тісно пов'язані з ними відносини, є засадничі ідеї, що визначають сферу його дії, порядок установавання прав та обов'язків суб'єктів, гарантії захисту їх прав і законних інтересів. Це своєрідна система координат, у рамках якої розвивається вся галузь і одночасно вектор, який указує напрям цієї галузі [4, с. 56].

О. Я. Лаврів виступає за трактування принципів трудового права України як «... закріплених у нормах або таких, що виводяться з них, основних і керівних

положень, які відображають найбільш істотні риси змісту і застосування норм трудового права та напрями його подальшого розвитку, характеризуються універсальністю, імперативністю загальнозначущістю, об'єктивною обумовленістю, регулятивністю, взаємоузгодженістю, системністю та визначеністю предмета правового регулювання» [5, с. 185].

С. М. Прилипко й О. М. Ярошенко переконують, що під принципами трудового права слід розуміти виражені в законодавстві вихідні засади, керівні ідеї, що характеризують основний зміст і внутрішню єдність правового регулювання трудових та пов'язаних із ними відносин. Принципи визначають зміст і розвиток правових норм у межах трудового права та його інститутів. З одного боку, принципи відображають закономірності трудового права, а з іншого – являють собою найбільш загальні норми, які діють у всій сфері правового регулювання праці і поширюються на всіх суб'єктів трудового права [6, с. 40, 41]. Правознавці роблять висновок, що для принципів трудового права характерні такі ознаки: економіко-політична зумовленість (визначаються політикою держави в соціальній сфері); спільність змісту (виражають сутність не однієї, а багатьох груп норм права); державна нормативність (являють собою керівні ідеї, які закріплені в нормах права, установлених державою, і які, маючи загальність і обов'язковість, виконують регулятивну функцію); системність (виражають сутність норм права в їх взаємозв'язку з іншими нормами в межах певної системи права); цілеспрямованість (виражають сутність норм права в динаміці); стабільність (діють протягом тривалого періоду часу, відображають якісний стан системи права і за своєю природою не настільки мінливі, як норми права) [6, с. 42].

«Принципи трудового права України – на погляд В. І. Щербини, – це основоположні керівні ідеї, що виражають сутність норм трудового права й головні напрями політики держави в галузі правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із застосуванням та організацією праці людей» [7, с. 28].

«Принципами трудового права, – розмірковує В. С. Ковригін, – є керівні положення, виражені в цій галузі права, які зумовлюють її системну єдність і віддзеркалюють основні підходи до правової регламентації трудових і пов'язаних з ними відносин» [8, с. 79].

«Принципи трудового права слід трактувати як основоположні керівні засади, закріплені в чинному законодавстві, що виражають сутність норм трудового права й головні напрями діяльності держави

щодо правового регулювання відносин у сфері праці», – наполягає О. А. Марушева [9, с. 57].

В. В. Жернаков про принципи трудового права говорить як про загально визнані вихідні положення, що визначають його сутність, зумовлюють єдність правового регулювання та закономірності розвитку системи норм трудового права [10, с. 36].

Системний аналіз наведених дефініцій, дає підстави для висновку, що кожна з них має як окремі достоїнства, так і певні недоліки. Так, неправильно є спроба пояснити сутність принципів через тотожні з нею категорією «засади». Некоректно виглядає і вказівка на те, що принципи трудового права зумовлюють єдність правового регулювання, адже для цієї галузі права, як для жодної іншої, вагоме значення має поєднання єдності та диференціації правового регулювання праці. Значною вузькістю характеризується підхід за яким принципи трудового права є основні начала, закріплені в чинному законодавстві, позаяк існують принципи, які законодавчого відображення не знайшли. Не можна принципи зводити і до головних напрямків державної політики, адже остання зводиться до безпосередньої чи опосередкованої діяльності органів державної влади у певній сфері, у нашому випадку сфері праці. Видається непродуктивною спроба сформулювати принципи трудового права через перерахунок їх різновидів. Не допустимим є визначення принципів шляхом вказівки на сфери у яких вони виникають (сфера дії трудового права, порядок установлення прав та обов'язків суб'єктів, гарантії захисту їх прав і законних інтересів). У більшості дефініцій відсутня відповідь на питання, чим саме зумовлено існування принципів у досліджуваній галузі права.

Принципи трудового права за своєю природою належать до області відправних ідей у соціально-трудої царині. Як справедливо розмірковує А. Уайтхед: «Спочатку принцип зазвичай є ідеєю, що виникає лише спорадично як мрія окремих розумів чи як легкий відтінок інших форм духовності; поволи вона втілюється в соціальних практиках, поступово набуваючи визнання і вимагаючи реформ існуючого порядку; загальні ідеї є рушійною силою, що веде суспільство від одного стану до іншого: поселяючись у розумі людей, вони жалять як оводи чи світять як маяки; в якісь момент жевріючий вогник, запалений ідеєю, спалахує полум'ям – настає період швидких змін; принцип стає важливою складовою суспільної культури, втілюється в системі вимог (імперативів) і врешті-решт (часто-густо в поєднанні з іншими ідеями) змінює обличчя певної цивілізації» [11, с. 404].

У цих ідеях відображаються загальнолюдські особистісні цінності (життя, честь, гідність, свобода особистості, соціальна захищеність тощо), а також цінності публічного характеру (демократія, законність, правопорядок тощо). Специфіка цих ідей полягає в тому, що вони носять основоположний характер для трудового права, виражають його сутність і в концентрованому вигляді характеризують його зміст. Тобто принципи трудового права – це його серцевина. На їх основі можна судити не тільки про трудове право в цілому, його суть, а й про тенденції його подальшого розвитку. Ідеї, що лежать в основі принципів трудового права, не тільки підсумовують досвід попереднього розвитку знань у відповідній сфері, але й є основою, що синтезує знання в цілісну систему, а також виконують роль активних евристичних засад пояснення трудо-правових явищ і пошуку нових шляхів вирішення проблем.

Висновки. Незважаючи на такий, на перший погляд, доволі строкатий перелік дефініцій принципів трудового права, спробуємо, з врахуванням наведених вище міркувань, сформулювати власне визначення досліджуваної категорії. На нашу думку, принципи трудового права – це об'єктивно зумовлені характером і змістом соціально-трудоких відносин, закріплені у відповідних джерелах або виражені в стійкій юридичній практиці, загальновизнані основоположні керівні начала, відправні ідеї, що становлять собою аксіологічні основу трудового права, характеризують зміст, сутність і призначення в суспільстві цієї галузі права, відображають загальні закономірності її виникнення, розвитку та функціонування, і служать створенню внутрішньо узгодженої та ефективної системи правових норм у сфері праці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Войтинский И. С. Трудовое право СССР [Текст]: учеб. / Иосиф Савельевич Войтинский. – М.; Л.: Гос. изд-во, типогр. «Красный пролетарий», 1925. – 364 с.
2. Уржинский К. П. К вопросу о принципах правового регулирования общественных отношений [Текст] / Константин Павлович Уржинский // Правоведение. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та. – 1968. – № 3. – С. 123–126.
3. Трудовое право [Текст]: учеб. / под общ. ред. Олега Владимировича Смирнова. – М.: Проспект, 1997. – 448 с.
4. Пилипенко П. Д. Проблеми теорії трудового права [Текст]: моногр. / Пилип Данилович Пилипенко. – Львів: Вид. центр Львів. нац. ун-ту, 1999. – 214 с.
5. Лаврів О. Я. Система принципів трудового права України [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Оксана Ярославівна Лаврів / ІДП ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2006. – 211 с.
6. Прилипко С. М. Трудове право України [Текст]: підруч. / Сергій Миколайович Прилипко, Олег Миколайович Ярошенко. – 5-те вид., перероб. і доп. – Х.: ФІНН, 2012. – 800 с.
7. Щербина В. І. Трудове право України [Текст]: підруч. / Віктор Іванович Щербина. – К.: Істина, 2008. – 384 с.
8. Ковригін В. С. Дисциплінарна відповідальність у трудовому праві [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Володимир Сергійович Ковригін / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2012. – 221 с.
9. Марушева О. А. Поєднання централізованого та локального правового регулювання внутрішнього трудового розпорядку [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Олександра Анатоліївна Марушева / НДІ правов. забезп. інновац. розвитку НАПрН України. – Х., 2013. – 202 с.
10. Трудове право [Текст]: підруч. / за ред. Володимира Володимира Жернакова. – Х.: Право, 2012. – 496 с.
11. Уайтхед А. Избранные работы по философии [Текст] / Альфред Уайтхед; перев. с англ. – М.: Прогресс, 1990. – 718 с.

REFERENCES

1. Voytinskiy I. S. (1925) *Trudovoe pravo SSSR [Labour law of the USSR]*. Moskva. Gos. izd-vo, tipogr. «Krasnyi proletariy» [in Russian].
2. Urzhinskiy K. P. (1968) K voprosu o printsipah pravovogo regulirovaniya obschestvennyih otnosheniy [On the question of the principles of legal regulation of social relations]. *Pravovedenie. – Jurisprudence* Leningrad: Izd-vo Leningr. un-ta., 3, 123–126 [in Russian].
3. Smirnov O. V. (Eds.) (1997) *Trudovoe pravo [Labour law]*. Moskva. Prospekt [in Russian].
4. Pylypenko P. D. (1999) *Problemy teorii trudovoho prava [Problems of the theory of labor law]*. Lviv: Vyd. tsentr Lviv. nats. un-tu, [in Ukrainian]
5. Lavriv O. Ya. (2006) *Systema pryntsyviv trudovoho prava Ukrainy [The system of labor law principles Ukraine]*. Kiev [in Ukrainian].

6. Prylypko S. M. (2012) *Trudove pravo Ukrainy [Labor Law of Ukraine]*. Kharkiv. FINN [in Ukrainian].
7. Shcherbyna V. I. (2008) *Trudove pravo Ukrainy [Labor Law of Ukraine]* Kiev. Istyna [in Ukrainian].
8. Kovryhin V. S. (2012) *Dystsyplinarna vidpovidalnist u trudovomu pravi [Disciplinary liability in labor law]*. Kiev [in Ukrainian].
9. Marusheva O. A. (2013) *Poiednannia tsentralizovanoho ta lokalnoho pravovoho rehuliuвання vnutrishnoho trudovoho rozporiadku [The combination of centralized and local legal regulation of internal labor regulations]*. Kharkiv [in Ukrainian].
10. *Trudove pravo [Labor Law]*. Kharkiv. Pravo, 2012 [in Ukrainian].
11. Uaythed A. (1990) *Izbrannyye raboty po filosofii [Selected works on philosophy]*. Moskva. Progress [in Russian].

И. П. ЖИГАЛКИН,

кандидат юридических наук, судья хозяйственного суда Харьковской области

ПРИНЦИПЫ ТРУДОВОГО ПРАВА: ПОПЫТКА СФОРМУЛИРОВАТЬ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ

В статье автором проанализированы научные подходы к определению принципов трудового права. Проведен системный анализ дефиниций данного понятия, приведенных учеными-трудовиками, выявлены их преимущества и определены недостатки. Сформулировано авторское определение категории «принципы трудового права».

Ключевые слова: принципы, принципы трудового права, руководящие принципы, общественные отношения, правовое регулирование труда, права и обязанности, государство.

I. P. ZHYGALKIN,

PhD, Judge at the Economic Court of the Kharkiv region

LABOUR LAW PRINCIPLES: THE ATTEMPT TO FORMULATE THE DEFINITION

Problem setting. The principle of labor law expresses the connective essence of some diverse provisions in the relevant field, it connects them into the institute, field. Disclosing the nature of general (field, institute) means discovering the principle in the labour law legal provisions, because the law principle always expresses the essential generic and specific features of provisions. However, there is no unified concept of «labour law principles» in the national labor-law science, although the appropriate attempts to define it have been made by many scholars.

Target of research. The aim of the article is the systematic analysis of scientific approaches to the «labor law principles» definition and the wording of the author's definition of this concept.

Article's main body. The system analysis of mentioned definitions leads to the conclusion that each of them has a specific strengths and shortcomings. So, the attempting to explain the essence of principles through the identical category of «basis» is wrong. Also, the opinion that the labor law principles lead to the unity of legal regulations is incorrect, because the combination of unity and differentiation of legal regulation of labor in this law field is very important. The approach positing that the basic labour law principles enshrined in current legislation is narrow, because there are principles that are not reflected in legislation. Also we can't reduce the principles to the main directions of state policy, because the latter one is the direct or indirect activities of public authorities in a particular area, in this case the – the labour field.

Conclusions and prospects for the development. We believe that the labour law principles are general and fundamental guiding principles, starting ideas that are objectively caused by nature and content of socio-labour relations, enshrined in relevant sources or expressed in a stable legal practice. They are an axiological basis of labor law that describes the content, the essence and purposes of this law field in the society, reflects the general patterns of its occurrence, development and functioning, and serves to creating the internally coherent and effective system of legal provisions in the labour field.

Key words: principles, principles of labor law, guidelines, public relations, legal regulation of labor, rights and duties of the state.

Жигалкін І. П. Принципи трудового права: спроба сформулювати визначення поняття [Електронний ресурс] / І. П. Жигалкін // Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. – 2015. – №2 (5). – Режим доступу : <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/12/Zhygalkin5.pdf>